3. *Бакалян П. А., Антонян О. А., Матевосян Р. А., Оганесян Л. Г.* Сб. научн. тр. Ереванск мединститута, 40—43. Ереван, 1988.
4. *Боговский П. А., Роома М. Я.* Вопр. онкологии, *33*, 5, 3—11, 1987.
5. *Джиоев Ф. К.* Вопр. онкологии, *34*, 11, 1369—1374, 1988.
6. *Егиазарян С. В., Арутюнян Р. М., Оганесян Г. Г., Сибатян К. А.* Биолог. ж. Армении, *40*, 11, 953—955, 1987.
7. *Зурабян Н. П., Еолян Э. С., Мидян С. А., Симонян Н. В.* Тез. докл. 5-го съезда Армянского ОГиС им. Н. И. Вавилова, 108—120, 1976.
8. *Кочи Л. А.* В мире науки, *1*, 6—13, 1988.
9. *Миллер А. Б.* Вопр. онкологии, *34*, 2, 131—137, 1988.
10. *Мкртчян Л. Н., Зильфян В. Н., Атанесян С. Г., Акопян Ф. К.* Мат-лы научн. конф. ОНЦ им. В. А. Фанарджяна, 93—96, 1989.
11. *Рубенчик Б. Я., Костюковский Я. Л., Меламед Л. Б.* Профилактика загрязнений пищевых продуктов канцерогенными веществами. Киев, 1983.
12. *Томатис Л.* Вопр. онкологии, *33*, 12, 3—12, 1987.
13. *Фичиджян Б. С., Зильфян В. Н., Кумкумаджян В. А.* Вопр. рентгенологии и онкологии, *11*, 139—141. Ереван, 1981.
14. *Ames B. N., Magaw R., Gold L. S.* Science, *237*, 4799, 271—279, 1987.
15. IARC Sci. Publ. 84, Lyon, 655, 1987.
16. *Lu S., Oshima H., Fu H.* Cancer Res., *46*, 3, 1485—1491, 1986.
17. *Perera F., Boffetta P.* J. N.C.I., *80*, 6, 1282—1291, 1988.
18. *Wagner D., Suker D. K., Bilmazer C. et al.* Cancer Res., *45*, 12, 6519—6522, 1985.
19. *Weisburger J. H., Wynder E. L., Horn C. H.* Cancer Res., *50*, 11, 2541—2549, 1982.

Поступило 20.III.1989 г.

Հայաստանի կենսաբանական հանդես, № 5 (42) 1989. УДК 638.1—638.178.8

ՄԵՂՐԻ ԵՎ ՄԵՂՐԱՄՈՄԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ԲԺԻՇԿ-ԴԵՂԱԳՈՐԾ-ՄԵՂՎԱԼՐՈՒՅՑ ՀԱՅՈՐԴԻ ԱԼԵՔՍԻԱՆՈՍԻ ԴԵՂԱՏՈՄԱՍԻՐՈՒՄ

Ա. Օ. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

Մ. Մաշտոցի անվան մատենադարան, Երևան

Հոդվածում ներկայացված է մեղրի և մոմի բուժական կիրառությունը միջնադարյան Հայ բժիշկ Ալեքսիանոսի դեղատոմսերում: Տարիների մեր պրպտումների շնորհիվ գտնվել ու օգտագործվել են այդ դեղատոմսերում առաջարկված բույսերը, ծաղիկները, արմատները ու այլ նյութեր, որոնք մեղրի ու մեղրամոմի հետ կիրառելով կյանքում՝ ժողովրդական բժշկության մեջ, ավել են լավ արդյունք:

Приводятся сведения о применении меда и воска в рецептах средневекового врача Алексианоса. Нами найдены рекомендуемые в этих рецептах растения и компоненты, которые в сочетании с медом и воском использовались в народе и давали хорошие результаты.

The medicinal use of honey and wax in prescriptions of the medieval Armenian physician Alekstanos has been stated on the basis of manuscripts. By means of long investigations the plants, flowers, roots and other substances, suggested in these prescriptions have been found, which are used with honey and wax in life, giving a good result in folk medicine.

Միջնադարյան դեղատոմսեր–մեղր–մոմ:

Հին և միջնադարյան հայ ժողովրդական բժշկության մեջ որպես դեղամիջոց երբեմն առանձին, երբեմն էլ այլ նյութերի հետ իբրև դեղատոմսերի բաղադրություն օգտագործվել է նաև մարդու փոքրիկ բարեկամի՝ մեղվի արտադրանքը՝ մեղրն ու մեղրամոմը, հաճախ էլ՝ մեղվաթույնը: Ինչպես վկայում են գրիչներն ու ժողովրդական բժիշկները, այն միշտ էլ բարելավել է հիվանդի վիճակը:

Այս տեսակետից առանձնակի արժեք է ներկայացնում Մաշտոցի անվան մատենադարանում պահպանված № 8185 ձեռագիրը, որը XVI դարով թվագրվող ժողովածու է: Վերջինիս մի բաժինը բժշկարան է՝ գրված միջնադարի նշանավոր բժիշկ Ալեքսիանոսի ձեռքով: Բժշկարանը բաղկացած է եղել 80 գլխից, որոնք ունեն ենթաբաժիններ, վերջին երեք գլուխները մեզ չեն հասել:

Ձեռագիրը տեղեկացնում է, որ Ալեքսիանոսը ապրել և գործել է Շամբռաձորի շրջանում. նա բաց ծանոթ է եղել այդ վայրերին՝ Շամբռաձորով հոսող Զարեր գետին ու գետափին փռված Պառնակեր գյուղին, շրջանի անտառներին, բուսական ու կենդանական աշխարհին, երկար տարիներ զբաղվել է մեղվաբուծությամբ, որը երևում է մեղվի խնամքի գործում նրա ունեցած հմտություններից: Հավատացյալ է եղել ժողովրդական բժշկությանն ու անասնաբուժությանը, պարապել է նաև կաշեգործությամբ և այլ բույս բնագավառներում իր կուտակած փորձն ու գիտելիքները խնամքով շարադրել էր: Որպես հավաստումն այն ամենի իսկության ինչ գրում է ինքը, շեշտում է, թե՝ «ես մեղաւոր Ալեքսիանոս աչօք տեսեալ եմ և արարեալ. ուրեմն գիտակ է, որ սուտ չէ» (էջ 85 ա):

Բժշկարանը դեղաբանական մի անտիպ երկ է, որտեղ դեղատոմսեր են առաջարկված ներքին, նյարդային, վիրաբուժական, մաշկային, կանացի և այլ հիվանդությունների բուժման համար, որոնց մեծ մասի բաղադրության մեջ մոմն ու մեղրը գրավում են կարևոր տեղ: Ինչպես երևում է Ալեքսիանոսի բժշկարանի բովանդակությունից և տարբեր առիթներով արած ուղղակի ու անուղղակի ակնարկներից, նա իր բժշկական գործունեության ընթացքում ոչ միայն բաց ծանոթ է եղել միջնադարյան հայկական բժշկապետների աշխատություններին, ոչ միայն լայնորեն օգտվել է ժողովրդական բժշկության հմտություններից, այլև որոշ բաներ ավելացրել է սեփական փորձից: Ուստի, սույն բժշկարանի ոչ միայն գրիչը, այլ նաև հեղինակն է Ալեքսիանոս բժիշկը: Այդ ամենի հիման վրա էլ նա ներկայացնում է իր դեղատոմսերը և դրանով բուժելու եղանակները, որոնցից կանդրադառնանք միայն նրանց, որոնք կապված են մեղվի արտադրանքի հետ:

Այսպես, աչքացավի և աչքի լույսը նվազելու դեպքում «Վասն աչաց ցաւի» գլխում ասում է՝ «զկարմիր լեղին հում մեղրով աչքն դիր», որ է՝ կարմիր լեղին և հում մեղրը խառնի իրար, շաղախի և օրը մի քանի անգամ կաթեցրու աչքի մեջ: Իսկ երբ աչքի վրա սպիտակ հատիկ է առաջանում, այն մաքրելու համար առաջարկում է. «առ մեռելի ոսկր, մեղու չորացուցած, և պիծկի հունդ, զամենն համասար ծեծէ և մաղէ և բիչ մի պաղ շաքար ալ լից և սղկէ և մեղրով աչքն դիր» (էջ 17 ա):

«Այլ, որ շաղ ունի, բօշու կամ հորթու լեղին ձագուց մեղրով ի վերա դիր»: «Այլ, որ կոպն թանձրանա և կարմրի, փոքր մանկան մէզն ի հում մեղրն խառնէ և դիր»:

Եթե աչքի կոպն արնակալած է, առաջարկում է՝ «անուշադրն (նաշադիր) մեղրով հալէ և պարզէ՝ վաղուէն և երիկունն աչքն դիր» (էջ 18 ա):

Եթե աչքի կոպերի մազերը՝ թարթիչները թափվում են, ապա այդտեղ մազ բուսցնելու համար առաջարկում է՝ «այծի կաթը և մկան ծիրտն աղա և մաղէ, մեղրով շաղախէ և ած ի կոպն, մազ բուսանի» (էջ 19 ա)։

Աչքի վրա բռնված սպիտակ փառն անցկացնելու համար հանձնարարում է՝ «առ խամ մեղր և խարդանի ծաղիկ և լից ի հաստ եղեգ մի զմեղրն և զծաղիկն և գեղեցին բերանն և գրոյորն շապկէ հալով. և թաղէ ի մաղ մաղ, որ եփի, եղմն, և հան ի Աղաած և պահէ, երբ որ պիտենա, ի բան տուր, խիստ լավ է» (էջ 19 բ)։

Աչքի լույսը պակասելու դեպքում առաջարկում է՝ «առ մին գրդալ մեղր հում խ (քառասուն) հատ պղպեղ և ե (հինգ) հատ զղտոր անծակ, պատառ մի զմակ, խառնէ և գինով եփէ, որ ե (հինգ) մին մնա. և աչքն դիր լանտ ատտուծով»։ Եվ կամ՝ «առ լյնձո լեղին, հում մեղրն խառնէ և գեղդրով աչքն քաշէ, վլոյսն յորդորէ։ Եւ գրած է, թէ այս լեղիս և ադամեա լեղին քաղցր համ է» (էջ 94 բ—95 ա)։

Այնուհետև, «Վասն ականջացաւի» գլխում տալիս է հետևյալ խորհուրդները։ Ականջացավի և ականջում խոց ունենալու ժամանակ՝ «առ սպանիզ և ծէծէ, ծծկեր ադայի զաղով եփէ և ի ներս կաթեցո, պատրոյք արա, ի մեղրն թաթախէ և ի տաքրն և յականջն դիր» (էջ 96 ա)։

Եթե ականջն ցավում է և թարախ է գալիս, «առ անձրուեթ դ (չորս) դրամ, ասպր բ (երկու) դրամ, շիպ ա (մեկ) դրամ ու կէս, ժանգառ բ (երկու) դրամ, մեղր ժ (տաս) դրամ, քացախ ը (ութ) դրամ, ծեծելոյն ծէծէ և հալելոյն հալէ, յիրար խառնէ. լաւ մաղված արա և ականջին դիր, սրբէ զթարախն և հանէ զհոտն։ Իսկ եթէ ականջից հոտ է գալիս և որդ կա ներսը, «զկապավարի ձէթն ի ներս կաթեցո և յեղի մեղրով դիր» (էջ 22 բ—23 ա)։

«Վասն քթին որ արյուն երթա» գլխում հանձնարարում է՝ քթից ու բերանից արյան հոսքը դադարեցնելու և սրտի ցավի դեպքում «առ ժ (տաս) ընկոյզ և ափ մի կնդրուկ և խունկ ի մեկ տեղ աղա և մեղրով կէր անօթեց գ (երեք) օր» (էջ 23 ա)։ «Վասն որ երեսն ուռած լինի» գլխում երեսի ուռածն իջեցնելու և երեսի գույնը գեղեցկացնելու համար առաջարկում է՝ «առ զլօշին տերևն, ծէծէ, պջուրն ի մեղրն և ի գինին խառնէ և խմէ»։ Մեկ այլ դեղատոմս՝ «մեղր և շաքար և կովու կարագ յիրար խառնէ և խմէ» (էջ 27 ա)։

Իսկ «որ սիրտն և կուշտն ցաւի, զանտառախն եփէ ջրով, և ի ձագուց մեղրն քամէ և խմէ գ (երեք) օր» (էջ 27 ա—27 բ)։

«Դեղ սրտին դարձուցանելու» գլխում սրտխառնոցի ժամանակ և սիրտն թափելու դեմ խորհուրդ է տալիս՝ «առ ասորեակ և բողկի սերմն գգ (երեք-երեք) դրամ, յաւէ և մեղրով տուր անօթեց, զբլղամն ի վեր բերէ։ Այլ դեղ որ զսև մաղձն ի վեր բերէ, առ հալիլա և զխարի ջուրն քամէ, նուշ կէս դրամ, մանանեխ դանկ ու կէս, աղա և մաղէ և մեղրով խառնէ, և տուր որ խմէ» (էջ 27 բ)։ Եվ կամ այս նույն նպատակով այլ դեղ մաղձի՝ «քացախն և մեղրն յիրար խառնէ, սև բողկն կտրէ և ի ներս ձգէ թող որ կենա մինչև յառավոտն և յորժամ արևն բարձրանա առ և կեր առանց հացի և ի վերա տաք ջուր խմէ, թէ ինքն մտած որ գա» (էջ 97 բ—98 ա)։ Այս, ինչպես նաև հաջորդ «Վասն բլղամին» դեղատոմսը փաստորեն հանձնարարում է լյարդի բուժման, այսինքն՝ մաղձը մաքրելու համար, այսպես՝ «առ զլարդի ծառի կեղևն և զթթի ծառի տակն միաչափ չորացո և մանր աղա, մեղր խառնէ և կեր, սրբէ զբլղամն»։ Մեկ ուրիշ դեղատոմս՝ «հում մեղր և սպիտակ սոխ և սև բողկ յիրար խառնէ և կեր. զբլղամն սրբէ և գլուխն պարզէ», և կամ «Վասն

մաղասիս» խորհուրդը՝ «քաղկն խորովէ և կեր, զսոխի ջուրն հան մեղրով և բիլն արկ»։ Այս գեղամիջոցները քան էությանն դողերոցքի բուժման համար են։ Իսկ հաղի դեմ առաջարկում է՝ «աղ և մեղր խառնէ և տուր անօթեց» (էջ 29 ա)։

Փորահարիքը (երբ որովայնը ցավում է և արյուն է լուծում) հանձնարարում է բուժել հետևյալ կերպ՝ «առ խաս մեղր և սև ձոյթ, վայրի դաղձն և մարդու մաղ, կամ այծու և սխտորի ջուր, գձոյթն, զմեղրն և զդաղձն ի մեկ եփէ, որ աղտա լինի, և զմաղն այրէ, ի ներս ձգէ և սխտորի ջրովն շաղախէ, ամոլ ադեկ և պատրուգ արա և վերս փորից օծէ»։ Փորացավի դեմ՝ «զսէրկէ-ւիլն խորել և մեղրով տուր ուտէ, զմիտքն բանա, և զփորն կապէ կամ՝ «որ արիւն երիայ, առ զհիւնի կորիզն և աղանձէ, աղա և մաղէ ճերմակ՝ հում մեղր խառնէ և տուր ուտէ անօթեց երեք օր» (էջ 31 ա—31 բ)։

Ուշագրավ է, որ անհույս հիվանդի համար այնպիսի դեղ է առաջարկում, որից կարող է պարզվել նա կապրի, թե ոչ. այսպես՝ «Վասն լիրդացաւի զբ-խում»՝ «լերդն, որ ի հովու թեջ լինի ցաւն, պիտի որ գիտենաս եթե մահու է թէ ոչ, առ մեղր և քացախ լիրար խառնէ և ի վերա նշտին ած, թէ ցամաքի և չորանա, դու այն հիւանդին դեղ արա զոր գիտես, ապա թէ դալար մնա այն հիւանդն մահու էս (էջ 36 բ)։

Փայծաղի հիվանդությունը կարելի է բուժել հետևյալ կերպ՝ «զեղան կոտոշն խարանա և մեղրով տուր որ ուտէ, կամ՝ «զգաւրս-խոտն ադա և մեղրով տուր որ խմէ, ոգտէ աստուծով» (էջ 33 ա)։

«Վասն ցանկութենէ» գլխում առաջարկում է նույնիսկ սեռական թուլության դեղատոմս՝ «առ գգիսյ ծառոյ, պտուղն, որ տաճիկն արտուճ ադամի ասէ, ծէծէ և խառնէ ի մեղրն և տուր որ ուտէ, զսև բլղամն կարէ և զմենջն ամրացնէ, կամ թէ՝ «զգուռշու կաթն տաքցոյ և մեղրն խառնէ և անօթեց կեր զ (երեք) օր և թէ մարդ գլուխն շարժի՝ այլ այս գեղն արա խիստ օգուտ է» (էջ 39 բ)։ Ինչպես նաև՝ «Երբ առ կինն յերթա թափի սերմն, առ սէրնխիշդ դարեսէնի որ է տարիչիմի, օշոխ, ոպանդ քիրա և (հինդ)-ն (հինգ) դրամ, աղա և մաղէ, և խաս մեղրով մոռ արա և տուր առուրն զ (երեք) դրամ, մարդն զօրանա և կարիչ դառնաս» (էջ 39 բ—40 ա)։

Մարդու պարան ընկնելիս, երբ այն ցավում է, առաջարկում է՝ «դրոդկին հունդն և դչարաշոտն ծէծէ պարապուր և մեղրով տուր ուտես» (էջ 40 ա)։

Դյուրամիզությանն դեպքում, այսինքն՝ «որ սպիտակ զոզն, մեղրն և բացախն լիրար խառնէ խմէ տուր» (էջ 42 բ)։

Թացի վերը նշված խմվող գեղերից, Ալեքսիանոսը առաջարկում է նաև վերքեր բուժող քսուկներ՝ մանրամասներ «Վասն չոր հերբ ունի» խորագրի տակ տալիս է բոր ու բոսր բուժելու միջոցները՝ «առ սպիտակ մոմ, սև հաւու ճրագու, շիրիկ ձէթ, լիրար խառնէ և բոլ գվերրն, և լիրակ ի բազանիս երթա, տաք ջրով ծփէ ու մանուշակի ձիթով։ Ջհնարքանն մոմ դարկ, մինչ արիւն մնի, աղա զկայծակն մանր լոսէ, և ի վերա ցանէ, երեք օր ի նորն լուանին և երեք օրն ի փուլն» (էջ 60 ա—60 բ)։

Բորոտությունն բուժելու համար «Վասն պիտակի» վերնագրի տակ առում է՝ «ամենայն պիտակի դեղ գոյս արա, առ գիսանդարիտոն, որ է ոսկէ բդեղն այն որ ոմանք եղն ասին, մանր ադա, բնդ մոմ և բնդ ձեթ խառնէ, բացախով լարա և ի վերա դիր զփոռոնն հանէ, ապինքն դմորթն հանէ, զդեղն ի վեր առ ասուր ար և ի վերա ցանէ, լաւանա աստուծով» (էջ 63 բ)։ «Այլ առ դեղին և սպիտակ ծծումն ադա ձիթով և մեղրով քացախով դիր» (էջ 64 բ)։

«Վասն խոցի» գլխում մարմնի խոցերն ու վերքերը բուժելու համար

Ալեքսիանոսը խորհուրդ է տալիս՝ «առ ձերմակ ձութ, որ է շամասիզի և խամ մոմ. և ոչխարի երիկամանց ճրագուն. որ ի յանուն Մուրբ աստվածածնին զենալ լինի ոչխարն. Աստվածածնի ի տոնին մատաղ առնեն. և գիրիանրդ ի մի տեղ հալէ և ըեր հին կտաւ-քաթան և ձգէ ի հալած ղեղտ որ տաք տաքէ և թաթխէ լաթին. թող ափի չափ լինի և այնպես դիր ի վերա խոցին. որ չայրի խոցն և փոխ առ փոխ դիր ի վերա»։ Կամ՝ «առ գնուիճն չորացո և մանր աղա մեղրով շաղախէ և դիր ի վերա խոցին. մաքրէ և առողջ առնէ» (էջ 65 բ)։ Ինչպես նաև՝ «մանանեխն հում մեղրով դիր», «կտավատն մեղրով դիր»։ Այլ դեղ՝ «Ջկայծուկ փշին տակն աղա և զվէրն մեղրով օծ և ի վերա ցանէ»։ Թէ խոցն չպատռի ղաղավնո ծիրտն և զկտաւատն մեղրով ի վերա դիր» (էջ 66 ա)։

Թարախային խոցեր բուժելու և ցավազրկելու համար առաջարկում է՝ «եղջերան ծաղկին տակն չորացո և մանրէ, և մեղրով օծ։ Ու զորտեղ ի գեշ ցաւն կերեւի է. զեղինչն չորացո և մանր լոսէ իբրև փոշի. զցանն մեղրով օծ, և ի վերա ցանէ, յաւանա աստուծով»։

Հանձնարարում է լավ մաճղամներ տարատեսակ վերքերի բուժման համար՝ «անկլիր. խալամի ժանգառ. մուրտասանգ, մաղտաքէ, խունկ ե. ե (հինգ-հինգ) դրամ. այսոց պար ա պար մոմ։ Ջմոմն հալ է և բան զմոմն, բ (երկու) պտղի ձեթ ի վերա լից և խառնէ եփէ և դիր ի վայր. որ քիչ մի պաղի, որ մաղ չայրէ, և ապա զդեղերն լից և խառնէ զխոցին, փութն կու հանէ և լաւցնէ»։

Առաջարկում է տաք խոցեր հովացնող և կրակով այրված վերքեր բուժող մաճղամ՝ «առ ռույն ծէծէ և զկեղեն փշէ և եփէ, որ կերղ յանդյակ դառնա և ապա առ սիլիկոն ժ (տասն) դրամ, անձարուխ դ (չորս) դրամ, յիրար խառնէ, և զարկ և դիր ի վերա խոցին» (էջ 67 բ—68 ա)։

Սնկային վերքեր բուժելու համար հանձնարարում է՝ «առ տորոն, մուրտասանկ, ե. ե (հինգ-հինգ) դրամ. վարդի ձիթով եփէ. ա(մեկ) դրամ մոմ ի ներս ձգէ. թէ ի դուրս լինի, բամբակով ի վերա դիր և թէ ի ներսէ, պատրուգով դիր»։

Վերքեր բուժելու համար ունի նաև քսուկներ, որոնց կոչում է «բաղդադու մաճղամներ»։ Այսպես՝ «առ սպիտակ մոմ, և սև այծու երիկամաց ճրագու, ոճրադուն և զմոմն հալէ և բարակ ուրսուլի սալոն. հաւի ծվա (ձու) ի ներս մանրէ եփէ և վեր առ պատուական մաճղամ» (էջ 68 ա—68 բ)։

Այրվածքների բուժման համար առաջարկում է մաճղամ՝ «առ դնտան կեղեն եփէ և ջուրն ի գինին լից. և քիչ մի կտաւատի ձէթ լից ի վերա նոան կեղեին և ձեռօքդ հար որ հալի և ըեր երկու ձվի դեղնուց եփած ի ներս ձգէ, և քիչ մի խամ մոմ հալէ. ի վերա ած. զամէնն դիր ի հաւանգն և ծէծէ և դիր ի վերա գդ (երեք-չորս) հատ. յաւանա Աստուծով»։ Մրսածի համար առաջարկում է՝ «մեղրով օծ և զխտորն մանր աղա և ի վերա ցանէ»։ (էջ 69 ա—69 բ)։

Որոշ դեղ ու ճար էլ հանձնարարում է կանանց հիվանդությունների բուժման համար։ Այսպես, «աղոցկան կնոջ փորը ցավելիս. խորհուրդ է տրվում՝ «զլօշխատկն եփէ. զջուրն մեղրով խմել տուր արբէ ցավն» (էջ 78 ա)։

Երբ աղոցկան կնոջ կաթն ցամաքում է, «Կին, որ կաթն ցամաքի» գլխում կաթը հորդելու համար առաջարկում է՝ «զսամիթն եփէ և զջուրն խմէ, դաշտրայն. զսիսեռն, և գրակլայն մեղրով եփէ և խմէ, և յորդէ զկաթնն»։ Մեկ այլ դեղ կաթի ավելացման համար՝ «հին գինի և հում մեղր և դարբնդան ալիւր եռացո և տուր, որ ուտէ, օգնէ» (էջ 78 բ)։

Բերանի խոռոչի զանազան հիվանդությունների՝ լեզվի, լնդերի, ատամ-

ների ջավի, ինչպես նաև ատամների շարժվելու դեպքում, խորհուրդ է տալիս՝ «եւ թէ լեզուն և լինդքն փտոր եալ լինի. և կամ ատամունք ի վայր գայ, առ գլօշիմակի տերև և եփէ ջրով. քամէ պչուրն և մեղր խառնէ, և է (յոթ) օր խմել տուր, տակն ձէձէ և սպեղանիք արա և ի դուրս դեհն դիր. ողջանա աստուծով» (էջ 96 բ—97 ա)։

Շատ ուշագրավ է նաև այն, որ Ալեքսիանոս բժիշկն այն դեղատոմսերի մասին, որոնք վերցրել է ուրիշներից, բայց ինքը դեռևս չի փորձարկել, ուղղամտորեն գրում է՝ «որդիէակ իմ, ես այսոր հախն ու նախախն իմանալ չկարացի. թէ սղալ բան երևա, անմեղադիր լերուք, օրինակն այսպես էր գրած» (էջ 75)։

Ալեքսիանոսն այս ամենից բացի, ուշագրավ խորհուրդներ է տալիս նաև հիվանդությունների դեմ կանխարգելիչ միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ։ Այսպես՝ «Վասն մարդուն ինչն առողջ կու պահէ» խորագրի տակ խոսում է այն մասին, թե մարդն ինչպես հետևի իրեն, որ չհիվանդանա։ Ահա մեկ օրինակ՝ «ամառային եղանակին ով որ ամենայն այգ անօթեց, զ(երեք) պատառ անհալ մեղր ուտէ, անահ լինի ամենայն ցաւուց» (էջ 51 բ)։

«Ահա որդեակ իմ,— ավարտում է իր խրատները նա,— այս է, որ մի քստ միոջէ գրեցի պարզ և յիստակ բանիւ։ Եւ այն, որ մնաց, իմաստուն մարդու հարց և ուսիր. և զմեղաւոր Ալեքսիանոս յիշեա ի տէրն»։

Մենք վերը նշված գրքի բոլոր դեղատոմսերն ու դեղերը խստագույնս հետևողականությամբ օգտագործել ենք և բոլորն էլ տվել են զգալի արդյունք։

Այդ են վկայում նաև բազմաթիվ մասնագետներ։ Հազիվ թե որևէ հիվանդության կամ վերքի ինչ-որ չափով չօգնի մեղվի արտադրանքը։ Տասնյակ տարիների մեր պրպտումներն ու այդ արժեքների ժողովրդական բժշկության մեջ կիրառելու փորձերը տվել են լավ արդյունք, որոնք այսօր էլ համարձակ օգտագործում ենք որպես լավագույն դեղամիջոցներ։

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1 Մատենադարան, ձեռ. № 8185։

Ստացված է 1. III. 1989.

Биолог. ж. Армении, № 5.(42) 1989 УДК 615.89

ДИКОРАСТУЩИЕ ПИЩЕВЫЕ РАСТЕНИЯ АРМЕНИИ В НАРОДНОЙ МЕДИЦИНЕ

И. С. МЕЛКУМЯН

Институт ботаники АН АрмССР, Ереван

Показано применение более чем 40 видов растений дикорастущей флоры Араратской котловины в народной медицине. Некоторые из приведенных сведений заслуживают углубленного изучения, в особенности касающихся таких растений, которые применяются при лечении гипертонии, сахарного диабета, импотенции и др.

Ցույց է տրված Արարատյան գոգահովտի վայրի ֆլորայի ավելի քան 40 տեսակ բույսերի կիրառությունը ժողովրդական բժշկության մեջ։ Ներկայացված տեղեկությունների մի մասն արժանի է խոր ուսումնասիրության, հատկապես այնպիսի հիվանդությունների դեմ, ինչպիսիք են՝ հիպերտոնիան, շաքարային դիաբետը, իմպոտենցիան և այլն։